

Pàgines d'història i memòria

La geografia de les ciutats és feta de carrers, places i memòria. El que hi han viscut els seus habitants forma un atlas urbà de records que tenyeix de nostàlgia llocs que ja no existeixen: «allà hi havia can tal», «aquí hi havia la botiga de tal altre». Aquests mapes íntims guanyen pàgines a còpia de fer anys i desapareixen quan la mort s'emporta els records. Per això no és el mateix la memòria que la història. La primera ajuda la segona, però és curta i subjectiva. Per aquesta raó, quan fem memòria de les llibreries que van existir, la cronologia només abasta el que hem viscut. Ara bé, la seva història va molt més enllà.

Text > **XAVIER CARMANIU MAINADÉ**, doctor en història per la Universitat de Girona

Segons la recerca de l'historiador Enric Mirambell —que és el principal referent d'aquesta matèria a Girona—, els primers llibreters documentats a la ciutat daten de mitjan segle XV i es deien Antoni Vila i Pere Roger. Aleshores, l'ofici no era només vendre el producte acabat, sinó que ells mateixos els confeccionaven. Eren escriptors que copiaven els llibres a mà. Els seus clients més destacats eren institucions religioses (convents, parròquies...), que sobretot els encomanaven volums relacionats amb la litúrgia. Cada llibre solia suposar un any de feina i el resultat era una peça única i caríssima, a l'abast de poques butxaques. Per això alguns nobles refinats també miraven d'adquirir-ne algun com a signe de distinció.

Per les dimensions de Girona, el negoci era més aviat escarransit, i per assegurar els ingressos feien activitats complementàries com ara preparar pergamins o fabricar tintes; de la mateixa manera que ara hi ha llibreries que també són papereries.

Mentrestant, al centre d'Europa es començaven a imprimir llibres gràcies a l'invent ideat per Gutenberg, que va revolucionar Occident (a la Xina, en canvi, ja feia temps que es dedicaven a l'estampació de llibres). Les recerques de Mirambell i de Gabriel Roura estableixen que el 1495 es va posar en marxa la primera impremta de la ciutat. Va ser mitjançant una societat creada per dos

>> *Aparador de la Imprenta Viader, fundada el 1838 a Sant Feliu de Guíxols. Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT (ÒSCAR PINILLA TORTOSA).*

forasters —Diego de Gumiel (Castella) i Juan de Valdés (Astúries)— i pel gironí Joan Pla, que hi aportà capital i cedí un local al carrer dels Ciutadans. El negoci no devia generar el benefici esperat, perquè van tancar al cap de dos anys.

Durant unes dècades, el món del llibre va passar per un mal moment, però tot va canviar quan va obrir l'Estudi General, és a dir, la universitat de l'època.

Entre els negocis vinculats al nou centre van proliferar les llibreries. De tota manera, tampoc havia de ser per fer-s'hi ric (quina novetat). Bona prova d'això és que els integrants del gremi compartien confraria amb els barreters, perquè eren pocs i tenien pocs recursos. La seva patrona era la Mare de Déu del Roser i tenien la seu a la capella dedicada a aquesta advocació, que era a l'es-

glésia del convent dels Predicadors. A les darreries del segle XVI, la confraria estava integrada per vuit membres, dels quals només tres eren llibreters: Bernat Domingo, Francesc Prexach i Arnau Garrich. Al segle següent s'hi van incorporar més associats: Joan Pi, Raimon Martí, Esteve Corominas, Narcís Vahí, Francesc Subirà i Rafael Pou.

En aquell temps, l'organització gremial tenia molt pes i només es podia exercir l'ofici amb una autorització prèvia de la confraria, que examinava els candidats abans d'acceptar-los. En el cas dels llibreters havien de presentar llibres per demostrar que en sabien fer. Per tant, s'infereix que solien relligar i enquadrar els volums que venien. En canvi, no sempre els imprimien. En relació amb aquesta qüestió, entre el 1745 i el 1749 hi va haver un moviment interessant. Els llibreters van deixar els barreters i es van unir als impressors. La nova confraria es va establir al convent de Sant Agustí, sota la protecció de sant Jeroni.

Tot això passava mentre el país havia canviat radicalment. Felip V havia suprimit les institucions pròpies de Catalunya i, entre altres coses, significà la clausura de tots els estudis generals del país i l'obertura de la Universitat de Cervera. Allò va tenir unes conseqüències nefastes per al nivell educatiu de Girona i per al negoci llibreter. Tot i això, Antoni Oliva i Josep Bro van obtenir l'exclusiva de la venda de llibres de Cervera; si bé es té constància que a Figueres també hi hagué un establiment que despatxava aquells volums.

>> *Aparador de la Llibreria Geli, al carrer de l'Argenteria, el 1910.*
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

Les llibreries modernes

Més endavant, el negoci tampoc va millorar gaire. Arran de les guerres amb França, que es van allargar fins al començament del segle XIX, la gent no estava per llibres. Va caldre esperar fins ben entrat el vuit-cents perquè el sector guanyés força. Tot i això, en molts casos qui es dedicava a la venda era qui també tenia una impremta o es feien aliances matrimonials per unir esforços. El cas més remarcable és el de Maria Oliva, filla de l'impressor Oliva, que es va casar amb el llibreter Agustí Figaró.

La família Franquet també va ser de les que compaginà les dues facetes, ja que tenia un taller a la Força i una llibreria a l'Argenteria especialitzada en llibres escolars per a l'alumnat de l'Institut Provincial. Al costat hi havia la llibreria de Sant Josep, que acabaria esdevenint can Geli. Ja se n'explica la història en un altre article d'aquest dossier, però val la pena esmentar que un dels seus dependents era un jove semi-

narista d'Amer anomenat Josep Masdevall Ferrers, que va comprar la llibreria que Lorenzo Miegerville regentava a Figueres des del 1796. Can Masdevall va esdevenir la llibreria figuerenca de referència fins que va tancar el 2015, arran de la jubilació de Dolors Galter. És un cas similar al de la llibreria Can Viader de Sant Feliu de Guíxols. La fundà Octavi Viader el 1883 i, a més, tenia un taller d'enquadració. Va abaixar la persiana el 2010 perquè cap descendent de la nissaga va continuar dedicant-s'hi.

Pla Dalmau, un referent educatiu

Ja en el segle XX, la dinastia més emblemàtica en el món de la lletra impresa va ser fundada el 1904 pel mestre Josep Dalmau Carles; la seva filla, Catalina Dalmau Casademont, i el seu gendre, Joaquim Pla Cargol, amb la doble finalitat de produir llibres escolars i obrir una llibreria. L'editorial va esdevenir un referent en el món educatiu i l'establiment, rebatejat com a Pla Dalmau, es

>> *Parada de la llibreria Les Voltes per la diada de Sant Jordi, el 1964, a la rambla de la Llibertat.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS PRATS.)

>> *Treballadores de la llibreria Pla Dalmau a l'interior de l'establiment, el 1960.*
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS PRATS.)

>> Llibreria Franquet, al carrer de l'Argenteria de Girona, el 1971.

>> Interior de La Llibreria, al carrer dels Ciutadans, el 2006.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. JORDI S. CARRERA.)

va instal·lar primer a la plaça de l'Oli i després es va traslladar a la Rambla, on va aguantar fins al canvi de mil·lenni. Aleshores es va moure a la plaça de Jacint Verdaguer, fins que el 2009 tancà.

De la mateixa manera que l'empresa de Dalmau Carles il·lustra l'època de la renovació pedagògica i de consolidació de la cultura catalana que va culminar en la Segona República i la restauració de la Generalitat, altres llibreries posteriors també són filles del seu context històric. Per exemple, el 1956 va obrir portes la Llibreria Empúries, al carrer d'Àlvarez de Castro. Entre els seus promotors hi havia persones vinculades a l'Opus Dei, un grup de l'Església catòlica que en aquells moments prenia les regnes de la dictadura amb una nova generació de polítics anomenats «tecnòcrates». Set anys més tard, en ple moviment de resistència cultural catalanista emmarcat en el seixantisme, Feliu Matamala i un grup de gironins van posar en marxa Les Voltes, que continua sent un referent.

Entre les acaballes del franquisme i la transició, arreu de la demarcació s'obriren llibreries que transcendiren la simple activitat econòmica i varen exercir de focus d'irradiació cultural. Es poden esmentar la Drac d'Olot i l'Altell de Banyoles, ambdues inaugurades el 1973. I, evidentment, La 22 de Girona, liderada per Guillem Terribas, que és un punt de trobada imprescindible en l'ambient cultural de la ciutat.

Durant la dècada dels vuitanta van sorgir alguns projectes similars. Es poden citar la llibreria El Cucut de Torroella de Montgrí (1987) i la Mediterrània de Palafrugell, que, entre el 1989 i el 2019, va ser gestionada per Joan Aliu i Adela Ferrer. Després de jubilar-se, la Mediterrània va continuar en actiu com a Llibreria Vitel·la fins al 2022, i el 2023, finalment, va reobrir vinculada al grup barceloní No Llegiu.

De finals del segle xx, cal esmentar La Llibreria, que Marta Latorre va posar en marxa el 1995 al carrer dels Ciutadans de Girona. Vist amb perspectiva, es pot afirmar que va ser un projecte pioner i avançat al seu temps. La seva propietària estava vinculada als moviments feministes i alternatius de la ciutat i va voler crear un punt de referència i de trobada per a aquells col·lectius, que aleshores es movien als marges de la societat convencional. El 2008 va haver de tancar per una apujada desorbitada del lloguer, en un dels infinits exemples de la gentrificació turística que viu la ciutat en aquest segle.

A més, cal sumar-hi la dura crisi econòmica global del moment, que també va fer impossible un altre projecte: el de La Llibreteria de Felip Ortega i Laura Rochera al carrer del Migdia. Va obrir el 2007 i va haver de tancar el 2010, i va deixar orfe de llibreries un dels barris de la Girona més nova. És el mateix que va passar amb la Carlemany, oberta el

1993 per Joana Olivada i clausurada el 2016 arran de l'increment de costos i la pirateria en el sector dels llibres d'idiomes, que era una de les seves especialitats.

En un dels seus articles sobre el món del llibre, Mirambell explica que en el segle xvi els llibreters Garrich tenien el dret de portar armes, un privilegi reservat als ciutadans de prestigi. Afirmar que hi havia altres oficis més rendibles, però que no gaudien del reconeixement social dels llibreters. I en certa manera encara és així, per què quan tanca una llibreria, els mitjans se'n fan ressò i la clientela en plora la desaparició com qui viu un dol. Jo mateix, en el meu atlas de la memòria gironina tinc marcat el punt on hi havia La Llibreteria (ara una clínica dental), la Pla Dalmau (ara una botiga de bicicletes), La Llibreria (ara un supermercat) i la Geli (ara un aparador més de la joieria Quera). Llocs que ja no hi són, però que recordarem mentre la memòria ens ho permeti.

>> Inauguració de la Llibreteria, al carrer Migdia de Girona, el 2007. Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT (LLUÍS SERRAT MASFERRER).